

Okunskap hindrar papperslösa att få vård

SAMMANFATTAT Papperslösa som är i behov av tandvård kan stöta på flera hinder. Två av de största hindren är okunskap, både hos vårdgivare och patient, samt rädsla för att bli angiven. I många landsting är det också oklart vilken typ av tandvård en papperslös är berättigad till.

Godkänd för publicering 2 september 2009

Syftet med denna artikel är att belysa och diskutera tandvård till papperslösa samt att upplysa tandvårdspersonal i ämnet. Artikeln, som bygger på ett examensarbete, avser att ge läsaren en uppfattning om vad lagen säger om papperslösas rättigheter till tandvård, hur detta praktiseras i vårt samhälle samt vilka åsikter som finns i frågan.

Resultatet visar att det enda egentliga hindret för papperslösa att få tandvård, vare sig de söker akut eller för fullständig behandling, är om de inte har möjlighet att betala för den. Dock söter de papperslösa på hinder av flera olika slag vid behov av tandvård, där okunskap både hos vårdgivare och patient samt rädsla för att bli angiven är två av de största problemen. I många landsting är det också oklart vilken typ av tandvård en papperslös är berättigad till.

Cirka 20 000 papperslösa

Tillgång till god tandvård är en självklarhet för de allra flesta i Sverige. Tandvårdslagen slår fast att målet för svensk tandvård är »en tandvård på lika villkor för hela befolkningen» [1]. Att ha tillgång till denna subventionerade tandvård är dock inte en självklarhet för alla som vistas i Sverige. Här lever i dag ett okänt antal personer utan legal status. De kallas för papperslösa, gömda, irreguljära migranter eller illegala invandrare. Gruppen utgörs till exempel av personer som kommit hit för att arbeta utan tillstånd, turister eller studenter som kommit hit med ett giltigt visum och stannat kvar sedan det gått ut, traffickingoffer eller de som stannat kvar efter avslag på asylansökan. I denna artikel används begreppet papperslös för hela denna grupp.

Migrationsforskaren Jonas Widgren uppskattade antalet papperslösa till cirka 20 000 åren

2003–2004 [2] och det är troligen ännu fler i dag.

De papperslösa är begränsade vid alla de tillfällen man använder sitt personnummer, till exempel vid jobbansökan, bankkändan och vid behov av sjuk- och tandvård. Många blir utnyttjade på både bostadsmarknaden och arbetsmarknaden och de flesta jobbar inom städ-, restaurang- eller byggbranschen eller med hushållsnära tjänster. Författaren Kristina Mattsson beskriver detta utförligt i sin bok »De papperslösa och de aningslösa» [3]. Den enda vård många vågar söka finns på ställen där vårdpersonal på sin fritid hjälper papperslösa, ofta med små resurser. När det gäller sjukvård har en del sådana center upprättats, men någon motsvarighet finns inte när det handlar om tandvård.

Material och metoder

Böcker, lagtext och artiklar har studerats och tre intervjuer har genomförts: dels med en tandläkare som erbjuder papperslösa tandvård, dels med en person som jobbar med dessa frågor på landstingsnivå och dels med en papperslös. Utöver detta har alla landsting och samtliga riksdagspartier fått svara på frågor via e-post och några har även kontaktats på telefon.

Tandvårdslagen förtydligad

I tandvårdslagen 1985:125 6 § står det: »Om någon som vistas i landstingskommunen utan att vara bosatt där behöver omedelbar tandvård, ska landstingskommunen erbjuda sådan tandvård.» Hur detta ska tillämpas på asylsökande med flera har länge reglerats genom en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges kommuner och landsting. Under 2008 kom en ändring i 6 § i tandvårdslagen med anledning av den nya lagen om hälso- och sjukvård åt asylsökande med flera. Denna lag gjorde att det som tidigare varit praxis i och med överenskommelsen, nu blev lagfäst.

Lagen förtydligar i vilken omfattning tandvård ska ges åt asylsökande och andra utlänningar som vistas inom landstingen. Utlänningar som inte fyllt 18 år ska erbjudas tandvård i samma omfattning och på lika villkor som de barn som är bosatta inom landstinget. Detta gäller alltså även papperslösa barn. När det kommer till vuxna skiljer man på de som är inne i en asylprocess och de som är papperslösa. Till den första gruppen

Måaja Sand
till, Fölkotandvården,
Jakobsberg
E-post: måaja.sand@
fvh.se

Handledare:
Lena Karlsson
Tandhygienist, Institutio-
nären för odontologi,
Karolinska Institutet

»... papperslösa har inte rätt till några subventioner, utan ska betala fullt pris för behandling ... Kan de inte betala för sig vid behandlingstillfället ska de ändå erbjudas omedelbar tandvård.«

räknas de som har ansökt om uppehållstillstånd, de som har beviljats uppehållstillstånd men inte är folkbokförda i landet och de som väntar på avvisning. Dessa får akut tandvård och annan tandvård som inte kan anstå till reducerat pris. Patientavgiften är 50 kronor. Den andra gruppen, de papperslösa, har inte rätt till några subventioner, utan ska betala fullt pris för behandling, liksom turister. Kan de inte betala för sig vid behandlingstillfället ska de ändå erbjudas omedelbar tandvård. De som har fått besked om avvisning men håller sig undan så att avvisningen inte kan verkställas räknas också till denna grupp.

Landstingens praxis

Landstingens praxis visar att det finns landsting som har gått längre än vad lagen kräver och även erbjuder vuxna papperslösa akut tandvård på samma villkor som till asylsökande, det vill säga för 50 kronor per besök, eller, som i Värmland, utan kostnad för patienten. Hvar landsting har svarat på frågor utskickade via e-post redovisats i tabell 1 (se nästa uppslag).

De landsting som erbjuder akut tandvård till papperslösa patienter för 50 kronor eller utan kostnad får ingen ersättning från Försäkringskassan utan det är respektive landsting eller den enskilda kliniken som får stå för kostnaden. En papperslös som själv står för kostnaden kan erbjudas fullständig behandling.

Flitig debatt

Det har ofta debatterats inom politiken och i medier vilken vård papperslösa ska erbjudas och

hur den ska betalas. Diskussionerna har framför allt gällt sjukvård, och det är också då frågan om betalning hamnar i fokus, eftersom sjukvården är kraftigt subventionerad för den som ingår i den svenska sjukförsäkringen, medan tandvården till större del än sjukvården bekostas av patienten själv.

Regeringens hållning har fått stark kritik, bland annat från FN:s särskilda rapportör för rätten till hälsa, Paul Hunt. Han menar att Sverige bryter mot FN:s konvention om mänskliga rättigheter när man inte infört att alla har rätt till bästa möjliga vård på ett konsekvent sätt [4, 5]. Rapporten som Hunt skrivit har gett ringar på vattnet och många organisationer och enskilda engagerade har använt rapporten som verktyg i sin kamp för att uppmärksamma de dåliga villkoren för vård sökande papperslösa. Ett av de initiativ som väckt stor uppmärksamhet är det så kallade »Rätt till vård-initiativet« [6]. Detta initiativ togs av 27 organisationer och förbund, bland annat Röda Korset, Rädda Barnen, Sveriges Läkarförbund, Vårdförbundet, Läkare Utan Gränser, I.O, Sveriges Kristna Råd och Amnesty International, men Sveriges Tandläkarförbund och andra organisationer har ställt sig bakom initiativet efteråt. Man uppmanar den svenska staten att »ta sitt ansvar för att papperslösa och asylsökande får tillgång till hälso- och sjukvård på i allt väsentligt lika villkor som övriga invånare« [7].

Regeringen är dock inte ensad i frågan om sjuk- och tandvård för papperslösa. Socialminister Göran Håggdun (KD) står för en mer generös linje än migrationsminister Tobias Billström (M), där

»Regeringens hållning har fått stark kritik, bland annat från FN:s särskilda rapportör för rätten till hälsa, Paul Hunt.«

TABELL 1. Landstingens svar på utskickat frågeformulär. En kommun*, Gotland, och tre landsting, Gävleborg, Jämtland och Kronoberg inkom inte med svar.

Landsting	1. Hur ställer ni er till tandvård för vuxna papperslösa personer?	2. Vem bestämmer om dessa ska erbjudas tandvård eller inte?
Blekinge	Vi kan aldrig neka någon som är i akut behov av hjälp.	Landstinget Blekinge ska ta fram policy för hur det ska gå till när gömda flyktingar behöver akut vård.
Dalarna	Vi erbjuder akut tandvård.	Respektive klinikkchef.
Halland	De ska erbjudas vård på samma villkor som asylsökande, det vill säga akut vård och vård som inte kan vänta.	Politiskt beslut i Landstinget Halland.
Jönköping	Erbjuds akut tandvård.	Landstingets politiker.
Kalmar	Ingen avvisas när det gäller akut tandvård.	Alla erbjuds akut tandvård. För fullständigt omhändertagande av patienten krävs politiskt beslut, vilket inte är taget i dag.
Norrbottn	Erbjuds akut vård. Önskar de annan behandling får de betala som andra vuxna.	Verksamhetschefen tillsammans med ledningsgruppen.
Skåne	Region Skåne har nyligen tagit ett politiskt beslut om att erbjuda gömda flyktingar och papperslösa akut tandvård.	Tandvårdsnämnden i region Skåne.
Stockholm	Erbjuds akut tandvård.	Dokumentet »Riktlinjer för omhändertagande av »papperslösa eller gömda» personer på hälso- och sjukvårdsinrättningar inom Stockholms läns landstinge.
Sörmland	De får vård för sina akuta besvär på samma sätt som alla andra patienter.	Politiskt beslut.
Uppsala	Landstinget har beslutat att alla ska få nödvändig vård, oavsett betalningsförmåga.	Det gör den behandlare/klinik som de söker vård hos.
Värmland	Vi tar emot papperslösa och gömda flyktingar och ger dem nödvändig vård.	Det har våra politiker beslutat.
Västmanland	Vi nekar aldrig en patient akut tandvård. Man får alltid hjälp med akuta besvär på någon av folk tandvårdens kliniker.	Landstingen har lagt uppdraget på folk tandvården.
Västerbotten	Vi ger alla som är i behov akuttandvård.	Verksamheten, men tandvårdsledningens inriktning är att de ska erhålla akuttandvård.
Västernorrland	Vi utför tandvård om kölsituationen medger detta.	Respektive verksamhetsområdeschef avgör.
Västra Götaland	Vi avvisar inga patienter som söker tandvård hos oss.	Fastställt »Rutin för handläggning av »papperslösa» patienter och patienter med skyddad identitet».
Örebro	Vi ger samma vård som till asylsökande, det vill säga akut-tandvård.	Finns inget formellt beslut, men klinikkchefer är uppdaterade vad gäller landstingets policy.
Östergötland	Det är tandvårdslagens 6 § som gäller och den som är i behov av omedelbar vård ska få sådan.	Tandvårdslagen 6 §.

* Gotlands kommun tillhör inte ett landsting, utan då kommunens yta och folkmängd är identisk med länets fungerar kommunen som landsting och har ansvar för sjukvård och tandvård.

Hägglund förespråkar vård för papperslösa på samma villkor som för övriga boende i Sverige. Billström menar att man då undergräver det asylsystem vi har i Sverige och att regeringen uppfyller rätten till hälsa. Dock kommer inte regeringen förändra något förrän man har tillsatt en utredning, något man inte ens är överens om ska göras [8].

Manuel, en papperslös

Som ett led i uppsatsarbetet genomfördes en intervju med en papperslös, Manuel, som i verklig-

heten heter något annat. Han är 46 år, kommer från Bolivia och befinner sig sedan drygt två år i Sverige. Han bor just nu i lägenhet som han hyr i andra hand i en av Stockholms förorter tillsammans med sin fru och deras femåriga son. De har tidigare hyrt ett rum som de fått dela med andra personer och även en tid varit inneboende hos en vän. Manuel och hans familj har sökt asyl, men fått avslag och lever nu som gömda. Både Manuel och hans fru arbetar som städare och deras son har fått gå kvar på den förskola han gick på under asylprocessen.